

ДИСКУРСНЕ И ТЕКСТОВНЕ ОСОБИНЕ ПОЛЕМИКА *ПОЛИТИКИНОГ КУЛТУРНОГ ДОДАТКА*¹

САЖЕТАК

Циљ рада је да се на примеру полемика *Политикиној Културној додаци* покаже којим се језичким средствима обезбеђују два основна параметра текстуалности: кохезија и кохеренција. У раду су анализирани новинске полемике, које смо посматрали као друштвене просторе у којима се истовремено одигравају два основна процеса: поимање и представа света, као и друштвена интеракција.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: новинска полемика, аргументацијски дискурс, текстолошка анализа, критичка анализа дискурса, кохезија, кохеренција, идентификација актера.

1. Увод

Имајући у виду новија лингвистичка истраживања која своје поље проучавања проширују изнад реченичног нивоа ка проучавању „језика у употреби” (Brown, Yule 2006: 1), често се један теоријско-методолошки приступ чини недовољним да би се сагледали сложени процеси комуникације. Стога је интердисциплинарни приступ у сагледавању језика у употреби, тј. дискурса, неопходан. Приступајући једној таквој, свеобухватној анализи полемика *Политикиној Културној додаци*,² поред метода анализе дискурса и лингвистике текста, за боље сагледавање језика који се може схватити и као „облик друштвене праксе, а анализа дискурса као анализа начина на који текст делује унутар социокултурне праксе” (Fairclough 1995: 7), посебно је користан теоријски апарат критичке анализе дискурса. Социокултурна пракса могла би се схватити као шири контекст у коме се јавља језик, укључујући све психолошке, когнитивне и социолошке аспекте комуникације, па бисмо тако и дискурс могли схватити као „анализу односа између језика и контекста у коме се он користи” (McCarthy 2008: 5).

---

¹ Овај рад је део магистарске тезе *Анализа дискурса Културној додаци „Политике”*, одбрањене 2014. године на Филозофском факултету у Новом Саду.

² У даљем тексту КД.

2. Корпус

Ужи ситуациони контекст у којем се остварују полемике,³ које су предмет ове анализе, јесте *Полиџикин* КД. Основна карактеристика *Полиџикиној* КД је његова уређивачка аутономија, а његов квалитет почива на тиму спољних сарадника који покривају најразличитије теме из културе уметности и науке, и чине их еминентне личности академске, уметничке и стручне јавности. Уређивачка политика КД нема новинарске императиве *Полиџикине* културне рубрике, као што су актуелност, занимљивост, јасноћа, економичност и сл. Због такве своје улоге КД посредством својих текстова, односно ауторитета који је у вези са ауторством текстова, има улогу доносиоца нових идеја, трајнијих судова, али и промотера критичког мишљења.

Полазећи од општије тврдње да „се књижевни часописи и текстови у њима указују као места укрштања и сукобљавања различитих политичких и културних, а не само поетичких дискурса” (Матовић 2007: 11), КД се може схватити као изразито продуктивно поље таквих укрштања и сукоба. Такође, КД је веома утицајно медијско средство које је изразито деведесетих година прошлог века, услед распада СФРЈ, и пораста национализма, рефлектовало и конституисало политички и културни профил српског друштва, који би се условно могао раздвојити на два супротстављена модела, од којих бисмо један могли назвати националистичко-традиционалистичким, а други грађанско-космополитским (Бараћ 2010). Овакав модел провејава и до данас, у најширој употреби вербализован синтагмом *црно-бела Србија*, с тим што је превага над грађанско-космополитским моделом, односно *белом Србијом*, модерном, европском, прогресивном и сл., подржана од стране уредништва КД. С обзиром на то да су текстови из културе, објављени у периодичком издању као што је КД, увек непосредно укључен и у актуелне дискурсе друштвеноисторијског

³ Укупан корпус чине полемике које су излазиле у *Полиџикином* КД у периоду од 11. децембра 2010. год. до 19. фебруара 2011. год. (укупно шеснаест). Полемика је вођена између историчара, професора Филозофског факултета у Београду, и новинара на тему националне историје 19. века и то с акцентом на значајне личности из овог периода, као и о самој улози историографије код нас. Полемика у којој је наизменично учествовало чак седам полемичара водила се више од два месеца. Напоменом редакције серија полемика је завршена. Дискурсна и текстолошка анализа спроведена је на целокупном корпусу полемика, а њене најзначајније резултате показаћемо на примерима две полемике, и то полемике која се јавља као реакција на прототекст, и полемике која је одговор на ту реакцију. Аутор реаговања је проф. др Радош Љушић, редовни професор Филозофског факултета у Београду на Катедри за историју, а аутор полемике која је одговор на реаговање је новинар, Момчило Ђорговић, који је својим иницијалним текстом у којем се бави бахатошћу уставобранитеља персонификованих у лику њиховог вође Томе Вучића Перишића, што је заправо алузија на постојеће прилике у Србији, заправо покренуо серију полемика (Табела бр. 1).

идентитета, као што су пре свих домен/дискурс политике, економије, друштва, али и спорта, забаве и сл., онда је и КД, као надређена текстовна целина са више или мање жанровски типичним текстовима, смештен у шире оквири новинског дискурса дневног листа, стално дестабилизује или указује на порозни карактер границе између њених текстова и политике. Стална напетост између публицистичког и политичког, која се изразито активира у часописном контексту, открива који текстови могу да послуже као инструменти идеолошког говора а који се својом унутрашњом поетиком и структуром опирају било каквом идеолошком читању.

2. Новинска полемика

Полемика означава оштре расправе у оквиру политичких, књижевних, научних или других дискусија. Према *Лексикону сџраних речи и израза* М. Вујаклије, за полемику се каже:

полемика (грч. *πόλεμος*, *polemos* — препирка, рат) вештина препирања, вештина вођења научне препирке; препирка између представника двају различитих научних схватања, која се састоји у одбрани свога, и нападању противничког схватања; рат перима.

Полемику у којој доминира естетска функција сврстава се у књижевно-публицистички стил, а тамо где такве функције нема, говори се о научној полемици као жанру научног стила или о дневнополитичкој полемици која спада у новинарске жанрове. За полемике је карактеристичан однос тврдња – контратврдња, посебно када се полази од општих карактеристика неке појаве или става о којима се полемише, да би се даље анализирањем и њиховим специфичностима успостављао и однос аргумент – контрааргумент. Сваки аргументацијски дискурс, у који спада и полемика, усмерен је на то да се изношењем доказа, у виду чињеница – аргумената, неко убеди у одређену тврдњу (тезу, став). Та тврдња је пропозиција у чију валидност верује онај ко износи аргументацију, а која, с друге стране, адресату може бити неприхватљива. Да би га убедио у одређену тврдњу, адресант користи сва расположива средства, у првом реду аргументе/чињенице. Према Тулмину (2003: 10), два најважнија елемента аргументације су аргумент → закључак. Такође, важан елемент поступка аргументације јесте и правило. Ова три елемента нераскидиво су повезана и само у њиховом садејству аргументација функционише. Правило је заправо копча, између аргумента и закључка. Зато је потребно да правило буде у домену аргумента и на основу њега изведеног закључка, тј. да буде кохерентно са њима. Такође, још један важан елемент поступка аргументације је оквир, односно чињеница да се читав процес аргументације одвија у оквиру неке комуникативне ситуације, тј. на јасно одређеној

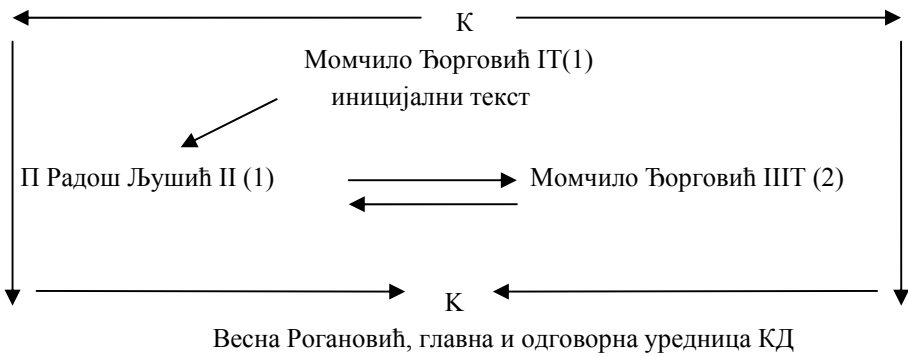
семантичко-прагматичкој равни (нпр. КД) на којој владају одређене законитости и релације.

Према *Новинарском лексикону* Душана Ђурића за аргумент у штампаним медијима каже се да: „у новинарским текстовима – писаним или говореним – аргумент има претежно материјално својство, али и функцију која ‘нематеријалне’ аргументе претвара у материјалне” (Ђурића 1997: 79). На основу специфичне комуникативне ситуације у којој се остварују, а то је новински медиј (КД), овакве текстове можемо сврстати у новинско-публицистички стил. Тиме су и саме полемике уже дефинисане као новинске полемике. Новинска полемика је увек метатекстуални жанр. Карактеришу је цитати из прототекста са којим се полемиче, као и други цитати по потреби. Често се цитати вађењем из контекста користе као аргумент да супротне ставове прикажу бесмисленима, погрешнима, штетнима, што представља стратегију полемичара да се супротан став или сам полемичар дискредитују. У поступку аргументације, полемика може садржати речи субјективне оцене или лексику негативне конотације, реторичка питања и обраћања, развијене метафоре, готово алегорије, директно обраћање опоненту, због чега је погодно средство убеђивачког дискурса. Све стилске фигуре су у функцији ефектности текста, и могу усмеравати како на поруку или уверљивост текста (тј. његову убеђивачку функцију) тако и на саму форму текста. Poleмика увек настаје као реакција на неки текст, који може бити и изван новинског медија. Тако једним текстом, аутор (Т1А1),⁴ може изазвати реакцију, што је непосредан повод да се укључи други аутор (Т1А1→Т2А2), на који може реаговати први аутор (Т1А1←Т2А2), а може се укључити и трећи аутор Т1А1→Т2А2 →Т1Б1, итд. На тај начин настаје типична организациона схема полемике. По истим принципима формирана је и организациона схема Политикиног КД. У следећој табели приказан је редослед текстова, на основу којих се развила полемика.

⁴ Т – текст, А – аутор, Б – трећи учесник, арапски број означава редослед текстова, односно аутора.

Табела бр. 1.

Наслов	Аутор	полемика/наднаслов	датум
У лакованим ципелама, а намигују на опанке	Момчило Ђорговић I (1)	У потрази за изгубљеним идентитетом (иницијални текст)	11. 12. 2010. год.
Рајетинске душе	Радош Љушић II (1)	Полемика: поводом текста „У лакованим ципелама...” други текст	18. 12. 2010. год.
Полемичар ужеглог знања	Момчило Ђорговић I (2)	одговор Љушићу други текст	24. 12. 2010. год.

Схема бр. 1.⁵

Оно што карактерише полемику, па и новинску, заправо је изразита субјективност полемичара при одабиру чињеница/аргумента, тј. објективних елементата, као и начин њихове презентације. Када се полемика успостави, сваки следећи текст полемичара може бити повод за нову реакцију, при чему се реакција наставља како на претходне текстове тако и на прототекст. На тај начин се реаговања мултипликују, а изразито су субјективне природе због тога што учесници бирају на шта реагују (на које текстове и на које чињенице/аргументе из насталих текстова). Тако се на објективним датостима, која су из домена субјективног јер их полемичар сам издваја, гради аргументација са елементима који су опет изразито субјективни, и то: (а) аргументи којима се „нападају” чињенице (чињенични аргумент), и (б) аргументе којима се „нападају” полемичари (*argumentum ad hominem*). И један и други тип аргумента подупиру се аргументом ауторитета, који је могуће пратити одабраним типом номинације, тј. идентификацијом актера. Захављујући идентификацији

⁵ П – полемика, К – контекст, КД – Културни додатак, Т – текст, римски број – редослед учесника, арапски број – редослед текстова.

актера ствара се кохезивна мрежа, која се може разумети и као један од облика аргумендовања.

Циљ рада је да се на примеру две полемике покаже којим се језичким средствима обезбеђују два основна параметра текстуалности: кохезија и кохеренција.

3. Текстолошка анализа

Принципе на основу којих би се неки скуп реченица могао одредити као текст установили су лингвисти Роберт де Богранд и Волфганг Дреслер, који кажу да се текст може дефинисати као комуникацијски догађај [occurrence] који испуњава седам критерија текстуалности (De Baugrande, Dressler 2010: 14). Уколико се само један од критерија не испуни, сматра се да текст није комуникативан. Према томе, *параметри текстуалности су: кохезија, кохеренција, намера и прихваћивост, информативност, ситуативност и интертекстуалност*. Једна од основних карактеристика текста/дискурса је његова „организација, која му обезбеђује јединственост, целовитост и повезаност” (Bugarski 1989: 151). Целовитост текста условљава његов смисао, што значи да су реченице у процесу комуникације повезане смисаоним везама. Таква везивна средства чине најважније елементе текстуалности – кохезију.

Друга битна одлика текста је његова кохерентност и тиче се функционалне повезаности дискурса. Док је кохезија категорија која делује на површини текста (не само синтаксички), и која повезује делове текста у целину, кохеренција је смисаона категорија која одговара ономе што пошљалац/прималац поруке успе ишчитати у неком тексту. Креирањем оваквих односа добијамо одређене текстуалне обрасце (структуре). Каква ће бити структура неког текста зависиће од његове функције као и од комуникативне ситуације у којој се остварује, а то значи да одређене текстне врсте могу имати исте или сличне структуре, односно жанрове (нпр. полемика). Поред кохезије и кохеренције постоје и одлике које су условљене ванјезичким факторима.

Текстови полемика КД су целовити, а због специфичне комуникативне ситуације у којој се остварују, жанровски су одређене као новинске полемике. На тај начин успостављен је висок степен ситуативности. С обзиром на тему и ауторитет полемичара, као и на аргументацију у чијој основи су историјске чињенице, тј. аргумент ауторитета и аргумент на основу релевантне литературе, затим на одабир граматичких средстава, синтаксичких и лексичких, на појединим местима ова полемика поприма и одлике научне полемике. Због тога бисмо могли рећи да би оваква полемика била могућа и у амфитеатру неког универзитета. Међутим, захваљујући критерију ситуативности, према томе и формалним обележјима полемика (нпр. рубрицирање, наслов, поднаслов, издвајање битних делова тематског језгра и сл.) оваква полемика може се остварити само у оквиру датог ситуационог контекста (Van Dijk 2009: 20), преко којег

се остварује и критериј прихватљивости. Преко ужег ситуационог контекста реализује се и информативност и интертекстуалност, а њиме је одређена и интенција. Како је прототекст полемике увек реакција на неки догађај, појаву или став, а текст полемике реакција на прототекст, да би се задовољили ови критерији потребно је да аутори који улазе у полемику добро познају тему о којој се расправља и текстове поводом којих се укључују у полемику.

С обзиром на учеснике, полемике се одликују високим степеном информативности и интертекстуалности. Интенција произилази из саме жанровске (функционалне) одређености текста, а то је персуазивност, типична за убеђивачки дискурс. Кохеренција као један од основних параметара текстуалности текоће се остварује преко ситуативности. На следећим примерима показаћемо кохезивна средства која се најчешће користе у полемикама.

3.1. Прва реченица као међутекстуални конектор

Оно што карактерише полемике, изузев иницијалних текстова, јесте уводна реченица у којој се аутори позивају на претходни текст. Првом реченицом дата је пуна информација о тексту на који се реагује, са подацима о датуму објављивања, аутору и наслову текста, нпр.:

У тексту објављеном у суботњем додатку – Култура, уметност, наука (Политика, 11. децембар 2010: У лакованим цепелама, а намигују на опанке) Момчило Ђорговић је изнео низ података и произвољних тумачења (ПТ1, Р.Љ).⁶

Такође, уводна реченица може показивати и емоционално стање полемичара: *Невољно одговарам на тексти који се пишу у мржњи и чији је аутор несобан да пишује друго и другачије мишљење* (ПТ2, М.Ђ.).

Други полемичар улази у полемику „невољно”, на шта и ставља акценат, а разлог због којег то чини видљив је у „тексту пуном мржње”. Прва реченица има експресивну функцију, помоћу које се исказују психолошка и емоционална стања полемичара. Сви референтни подаци о тексту на који се реагује потпуно су изостављени.

Улога прве реченице је веома битна, јер поред тога што представља својеврсну најаву реаговања које ће уследити у даљем тексту, она је заправо „копча” са претходним текстом. На тај начин се полемике „укопчавају”, чинећи једну тематску целину. Тиме се успоставља услов кохерентности не само унутар појединачних текстова већ и међу свим полемикама унутар једног тематског круга.

⁶ П, полемичар, Т, текст, арапски бројеви означавају редослед јављања полемичара, односно текстова, иницијали означавају ауторе, Р. Љ. – Радош Љушић, М. Ђ. – Момчило Ђорговић.

3. 2. Типични кохезивни модели у полемикама

Најчешће коришћена кохезивна средства у овим полемикама су понављање имена учесника полемике, односно анафоризација. Имајући у виду овакву жанровску условљеност, можемо рећи да је она потпуно у складу са дискурским стратегијама полемичара, који су уједно и главни актери радње. Идентификацију актера могуће је посматрати на два нивоа: на нивоу синтаксе (граматичка идентификација актера) и на нивоа лексичке семантике (лексичка идентификација актера).

3.2.1. Граматичка идентификација актера

Прва и најзначајнија разлика између актера је разлика између активног учесника у радњи – агенса, и пасивног – пацијенса, што у формално-граматичком смислу репрезентује функцију субјекта, односно објекта. С обзиром на то да је за полемику карактеристично директно обраћање, граматичка идентификација актера најчешће се остварује на релацији субјекат – агенс што и иначе представља типичан функционално-семантички спој. У целокупном корпусу полемика највећи је број управо примера са актерима у функцији агенса.

Агенти́вни акти́ер

(1) Момчило Ђорговић је изнео низ нетачних података и произвољних тумачења. (2) Потом Ђорговић представља читаоцима односе Беча и Београда, користећи се пробраном страном литературом, искључиво оном која служи као потпора његовој идеји (ПТ1, Р.Љ.).

(3) У напору да сакрије све што је дивље и ружно у нашој прошлости Љушић покушава цинично да увесели и животне прилике Вука Караџића, па тако раздрагано тврди да је Вук био „један од првих србијанских пензионера” и да је његово дело, на крају крајева, признато. (4) Добро је што Љушић макар признаје да је Вучић тукао много и многе (ПТ2, М.Ђ.).

Оваквом синтаксичком формализацијом се у оквиру активне реченичне структуре, поштујући аргументску структуру глагола, остварује тематизација агентивног актера, као граматичке централне теме како на нивоу реченице тако и текста (Поповић 1997: 27).

Деагенти́зација акти́ера – уошћивавање

Мањи број примера односи се на обезличене реченичне структуре у којима вршилац радње није исказан. Оваква деагентизација, термин који у својој граматици употребљавају Љ. Станојчић и Ж. Поповић, (Станојчић, Поповић 1997: 244) најчешће се употребљава онда када се ради о уопштеном вршиоцу, односно онда када се говори о људима уопште.

(1) Т а ч н о с е з н а где је Оријент и где је била граница између Хабзбуршке и Отоманске империје. (2) А з н а с е да је Вук уживао подршку Обреновића, потом уставобранитеља, добијао материјалну помоћ и био један од првих србијанских пензионера (ПТТ1, Р.Љ.).

У наведеним примерима глаголом *знати* са морфемом *се* постиже се обезличена реченична структура, а семантика неискazanог субјекта има значење људи уопште. На овакав начин изостављен агенс, представља стратегију говорника да изнете аргументе представи као несумњиве и општеприхваћене истине. То је посебно видљиво у примеру где се прилогом *ишачно* (се зна) додатно наглашава истинитост исказаног аргумента, што представља стратегију говорника да звучи убедљиво. На тај начин заправо се манипулише аргументима.

3.2.2. Лексичка идентификација актера

Као што смо рекли, полемика на тему националне историје 19. века вођена је између новинара, са једне стране, и историчара и универзитетских професора, са друге. На тај начин идентификовани учесници полемике, истовремено су и главни актери радње, тј. „они који остварују семантичку функцију агенса, ко-агенса или каузатора предиката, функцију пацијенса или адресата, без обзира на граматичку формализацију и најчешће се могу лексички идентификовати” (Васић, Алановић 2007: 153). Лексичку идентификацију актера у анализираним полемикама посматрали смо према структури и према њиховој стилској маркираности (експресивности).

Модели лексичке идентификације

Лексичка идентификација у полемикама најчешће се врши персоналним идентификаторима или спецификаторима, или њиховим различитим комбинацијама. Тако се према структури и броју идентификатора могу разликовати три различите варијанте идентификације актера и то: комплексни (спецификатор + персонални идентификатор, квалификатив + спецификатор, заменица + спецификатор), елементарни (персонални идентификатор, лична заменица или спецификатор), и редуковани (персонални идентификатор или спецификатор сведени на један елемент сложеног назива).⁷ Који ће модел бити употребљен зависи од намере полемичара да звучи убедљиво, иронично, увредљиво и сл., односно искључиво зависи од његове стратегије и ефеката које жели да произведе на учеснике полемике.

⁷ Наведена подела идентификатора на комплексне, елементарне и редуковане дата је према подели В. Васић и М. Алановић 2007.

1) МОДЕЛ КОМПЛЕКСНЕ ИДЕНТИФИКАЦИЈЕ АКТЕРА

А. СПЕЦИФИКАТОР + РЕДУКОВАНИ ПЕРСОНАЛНИ ИДЕНТИФИКАТОР

У функцији спецификатора најчешће се јављају лексеме са значењем професије (нпр. *новинар*, *йовесничар*, *йрофесор*, *йолемичар*):

(1) Препоручујем п р о ф е с о р у Љ у ш и ћ у да прочита студију Миодрага Поповића „Вук Стеф. Караџић”, као и многобројна писма самог Вука па да види да ли је и колико у Србији био хваљен и да му је после сваке мале помоћи увек следило велико понижавање (П2Т2, М.Ђ.).

У наведеном примеру потенцирање спецификатора са значењем професије резултат је сукобљавања ставова који са једне стране долазе од историчара, а са друге од новинара. Тиме се жели истаћи да професори не треба круто да се држе постојећих чињеница, него да их сагледавају у светлу нових сазнања, па је зато овај спецификатор употребљен на ироничан начин. Са друге стране, спецификатор *новинар* такође има иронично значење, које треба да значи да припадници ове професије нису компетентни да тумаче историјске чињенице.

Б. КВАЛИФИКАТИВ + СПЕЦИФИКАТОР

Идентификација актера квалификативом и спецификатором има изузетно пејоративно обележје, и то пре свега због квалификатива који је носилац таквог значења.

(1) Да ли, заиста, Београд није хтео да буде трећа дунавска принцеза и да ли су Срби „бежали од те европске реке”, како тврди у в а ж е н и н о в и н а р ? (П1Т1, Р.Љ.).

(2) Љушић инсинуира, јер је з л о н а м е р а н п о л е м и ч а р у ж е г л и х з н а њ а (П2Т2, М.Ђ.).

Квалификатив *уважени* у првом примеру употребљен је иронично јер се њиме наглашава одсуство такве квалификације и наглашава став да је полемичар, по професији новинар, заправо некомпетентан да тумачи историјске чињенице, јер је то посао историчара. У другом примеру употребљени квалификатив има дословно значење које је увредљиво. Изузетно погрдно значење спецификатора *йолемичар* појачано је још једним квалификативом у постпозицији.

В. ЗАМЕНИЦА + СПЕЦИФИКАТОР

У улози идентификације актера је и модел са заменицом и спецификатором. Анафоричка заменица *овај* упућивачког је карактера и представља деиксу којом се непосредно указује на особу у изванјезичкој стварности (*овај йрофесор*), али

и на особу аутора текста, па се оваквом анафоризацијом истовремено упућује и на одређене делове текста.

(1) Ни Скед, ни Лавен, а ни ја нисмо тврдили, како подмеће овај професор да би сви европски Словени требало да живе у дунавској монархији (П2Т2, М.Ђ.).

Модел идентификације са заменицом и спецификатором такође је употребљен иронично, премда је у односу на моделе са квалификативом и спецификатором без персоналног идентификатора нешто неутралнији.

(2) МОДЕЛ ЕЛЕМЕНТАРНЕ ИДЕНТИФИКАЦИЈЕ АКТЕРА

А. ПУНИ ПЕРСОНАЛНИ ИДЕНТИФИКАТОР

Пуни персонални идентификатор представља пуну идентификацију актера, и најчешће се због ситуативне условљености, као и интертекстуалности, јавља у уводним деловима текста.

(1) У тексту објављеном у суботњем додатку – Култура, уметност, наука („Политика”, 11. децембар 2010, У лакованим ципелама, а намигују на опанке) Момчило Ђорговић је изнео низ нетачних података и произвољних тумачења (П1Т1, Р.Љ.).

Пуни персонални идентификатор неретко се јавља и на другим местима у тексту, посебно због тога што навођење пуног имена и презимена од стране полемичара има и експресивну, али и емотивну улогу. Директно и често ословљавање представља говорну стратегију полемичара јер има изузетан психолошки ефекат на полемичара на ког се односи.

Б. ЗАМЕНИЦА

Идентификација актера врши се и личном заменицом за 3. лице јединине/множине *он/они*.

(1) Он не уважава ни чињенице, цензурише их, и а priori потцењује све што њему није познато. (2) (Ђорговићева намера била је да читаоцима представи политичку идеју Донау раум-а (Дунавског простора, Подунавља) после пропасти Хабзбуршке монархије, и повеже данашњицу с прошлoшћу дугом два столећа или, како се сам изразио, лаковану ципелу с опанком.) Како и зашто је он то урадио? (П1Т1, Р.Љ.).

Оваква идентификација актера више је у функцији анафоризације агенса, док је у реторичкој структури текста њена употреба стилски немаркирана.

В. СПЕЦИФИКАТОР

У функцији спецификатора могу се јавити лексеме са терминолошким значењем, посебно називи професија и звања, као и поствербали. У полемичким текстовима поствербалом типа *јовесничар*, познати вршилац радње се конкретизује, с тим што оваква конкретизација није у циљу давања прецизне информације, већ је у циљу изражавања субјективне оцене, тј. става о самом полемичару.

1) У чувеним Мемоарима Стефана Стевче Михаиловића *п о в е с н и ч а р* може да прочита: „Викали су на Књаза Милоша због женских, али је М. (један од саветника) том приликом рекао: да је он обешчатио 7 девојака, Р. (други саветник) више од 50, другима се (саветницима) ни броја не зна, само је та разлика, што је Књаз давао награде и сваку усрећио, а они су само бешчестили без паре и динара (као Турци). Р. је кћер славног војводе Стевана Синђелића – своју жену – удао за пандура.” (2) Невољно одговарам на текст који се гуши у мржњи и чији је а у т о р неспособан да поштује другог и другачије мишљење. (3) О томе може *јрофесор* више да прочита у специјалном додатку дневног листа „Данас” од 4–5. децембра ове године (П2Т2, М.Ђ.).

(4) И није Шлезингер једини добио батине, добили су их и многи други Срби, али он је био Јевреј, те га само због тога н о в и н а р и помиње, а не наводи оне бројне несрећнике, обреновићевце, из Врачарске јаме. (5) Да је Венецији било боље под Хабзбурзима, она не би била уједињена са Италијом и, питам се, како би се н о в и н а р провео са оваквим писањем у неком угледном италијанском листу (П1Т1, Р.Љ.).

У наведеним примерима спецификатори са значењем професије, *јрофесор* и *новинар*, као и иначе у целој полемици, употребљени су на ироничан начин. То се посебно односи на пример (1), где се употребом поствербала *јовесничар*, коју је првобитно за себе и колеге из струке употребио Радош Љушић, Момчило Ђорговић сада користи као средство да се поруга језику овог полемичара. Овај поствербал употребљен је на ироничан и подругљив начин.

Г. КВАЛИФИКАТИВ

Квалификативи у овим полемикама најчешће имају погрдно значење које се намерним понављањем потенцира.

(1) Љушић инсинуира, јер је н е о б а в е ш т е н . (2) Н е о б а в е ш т е н је и з л о н а м е р а н . (3) З л о н а м е р а н према земљи у којој живи јер је гура у провинцијализам и изолацију (П2Т2, М.Ђ.).

Оваква употреба квалификатива пејоративног значења представља говорну стратегију полемичара да саговорника дискредитује и као полемичара и као особу.

(3) МОДЕЛ РЕДУКОВАНЕ ИДЕНТИФИКАЦИЈЕ АКТЕРА

А. РЕДУКОВАНИ ПЕРСОНАЛНИ ИДЕНТИФИКАТОР

Редуковани персонални идентификатор најчешће је коришћен модел приликом идентификације актера.

(1) У напору да сакрије све што је дивље и ружно у нашој прошлости Љушић покушава цинично да увесели и животне прилике Вука Караџића, па тако раздрагано тврди да је Вук био „један од првих србијанских пензионера” и да је његово дело, на крају крајева, признато. (2) Све то Љушић хоће да релативизира ставом да је то било нормално јер се радило о „једној династијској побуди, односно грађанском рату двеју династија, које свуда у свету прати насиље” (П2Т2, М.Ђ.).

(3) Подршка Копитарева и Ранкеова су неспорне, али њих двојица, као и многи други мање значајни појединци, нису еквивалент за средњу Европу, која је толико прилегла срцу Ђорговића. (4) У повезивању са „дунавским акваторијем” је спас и једина могућност за „поправку наших душа”, каже Ђорговић, позвавши и Меркелову у помоћ и њено залагање да странци морају знати немачки језик (П1Т1, Р.Љ.).

Овакав модел идентификације је неутралан и стилски је немаркиран.

3.2.3. Експресивност лексичких идентификатора

У полемици између новинара и историчара веома су честе речи којима се изражавају субјективне оцене полемичара као и њихови вредносни ставови, а неретко се јавља и лексика негативне чак и увредљиве конотације. Лексичке јединице којима се врши идентификација актера могуће је представити табелом и то по принципу градуелности:

а) потпуно неутралне и стилски немаркиране лексеме распоређене су у првим редовима колона, нпр.: *Момчило Ђорђевић, аутор, он, Ђорђевић, Љушић.*

б) лексеме употребљене на ироничан начин, нпр: *новинар, њовесничар, уважени новинар, њрофесор, овај њрофесор, њрофесор Љушић.*

в) лексеме субјективне оцене изразито увредљиве и погрдне семантике, а којима су изражени вредносни ставови, нпр.: *необавешћени, злонамерни њолемичар у жељих знања, злонамеран.*

Оваква градуелност произилази из чињенице да аутори полемичких текстова у процесу контрааргументације крећу са изношењем ставова и доказа на неутралан начин, што се огледа у избору језичких јединица које немају ни експресивну нити емотивну обележеност. Како се полемика развија и поступак

аргументације се излаже на оштрији начин. Због тога полемичари бирају стилски маркирана језичка средства, која су распоређена управо у завршним деловима текста. У следећој табели дат је преглед лексичких јединица којима је извршена идентификација актера.

Табела бр. 2.

прво реаговање Радоша Љушића	прво реаговање Момчила Ђорговића
Момчило Ђорговић	аутор
он	он
Ђорговић	Љушић
новинар	повесничар
уважени новинар	професор
	овај професор
	професор Љушић
	необавештени
	злонамерни
	злонамеран полемичар ужеглих знања

4. Закључак

У текстовима полемике типично кохезивно средство је анафоризација, и везана је за идентификацију актера, која је посматрана са нивоа синтаксе (граматичка идентификација актера), односно семантике (лексичка идентификација актера). Граматичка идентификација актера најчешће се остварује на релацији субјекат – агенс, дакле као агентивни актер, а може се реализовати и у пасивној или деагентивној форми. Лексичку идентификацију актера посматрали смо према структури као и према њиховој стилској маркираности, а закључак је следећи: семантичка идентификација актера реализује се у сва три модела, а експресивност лексичких јединица у тексту остварује се по принципу градуелности, тј. у уводним деловима текста изабрана језичка средства немају ни експресивну ни емотивну обележеност, док се у поступку аргументације бирају стилски маркирана језичка средства. Прагаматичка импликација полемике може се изразити макропропозицијама *ми / они, њајџриоше / издајице, њрадиционално / модерно, заошало / њројресивно, Русија / Евроја*. Ове импликације представљају типичне одреднице за *црно-белу Србију*, а њихови представници у овој полемици су историчари, као представници модела *црне Србије (њајџриоше, њрадиционалисџи, заошали, њежња ка Русији)*, док новинари представљају модел *беле Србије (издајице, модерних схвањања, њројресивни, њежња ка Евроји)*.

ЛИТЕРАТУРА

- Бараћ, Станислава (2010). Жанр и идентитет. У: *Жанрови у српској периодици. Зборник радова* (ур. Весна Матовић). Београд: Институт за књижевност и уметност – Нови Сад: Матица српска. 386–412.
- Васић, Вера (2007). Дискурсни и граматички параметри анафоризације агенса. *Научни саопштења слависта у Вукове дане*. 36/1: 27–36.
- Васић, Вера и Миљковић Алановић (2007). Граматика новинског текста: одговори на прво од 5W+H питања. У: *Синтаксичка изражавања (синхроно-дијахрони план)* Лингвистичке свеске 6 (ур. Јасмина Грковић-Мејдор и Владислава Ружић). Нови Сад: Филозофски факултет. 149–167.
- Вујаклија, Милан (1980). *Лексикон српских речи и израза*. Београд: Просвета.
- Ђурић, Душан (1997). *Новинарска енциклопедија*. Београд: БМГ.
- Матовић, Весна (2007). *Српска модерна. Културни обрасци и књижевне идеје. Периодика*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Поповић, Љубомир (1997). *Рег речи у реченици*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Поповић, Љубомир и Живојин Станојчић (1992). *Грамматика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- *
- Bugarski, Ranko (1989). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Brown Gillian and Yule George (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Baugrande, Robert Alain and Wolfgang Ulrich Dressler (2010). *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Disput.
- McCarthy, Michael. (2008). *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toulmin, Stephen E. (2003). *The Uses of Argument – Updated Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Dijk, Teun A. (2009). *Society and discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairclough, Norman (1995). *Critical Discourse Analysis the Critical Study of Language*. New York: Longman.

Katarina Janković Popović

DISCURSIVE AND TEXTUAL FEATURES POLEMIC IN THE POLITIKA'S CULTURAL ADDITION

Summary

The paper analyzes the newspaper polemics, we observed as social spaces in which they simultaneously played two basic social process: understanding and show the world,

as well as social interaction. This view of texts, realized in the framework of a periodic genre in which various political and cultural discourses suitable for deconstruction and selected texts are in this respect typical and suitable for analysis. The aim is to take on the case of polemics Politika's Cultural addition show that linguistic resources provide two basic parameters of textuality: cohesion and coherence, and through anapforisation which is related to the identification of actors, which can be understood as a way of argumentation. Pragmatics implications of the polemics can be expressed macro-proposition we/they, patriot/traitor, traditional/modern, backward/progressive, Russia/ Europe. These implications are typical settings for black and white Serbia and their representatives in this polemic historians as representatives model black Serbia (patriots, traditionalists, backward, striving for Russia), while journalists are a model of white Serbia (traitors, modern concepts, progressive, striving towards Europe).

К е у w o r d s : Newspaper polemics, argumentative discourse, textological analysis, critical discourse analysis, cohesion, coherency, identification of actors.

Мр Катарина Јанковић Поповић
Културни центар
Господар Јевремова 12
Шабац
Србија
Имејл: *kc@gromnet.net*